

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI

GLOBAL TA‘LIM VA MILLIY METODIKA
TARAQQIYOTI

mavzusidagi V an‘naviy respublika ilmiy-amaliy anjumani
materiallari

2021-yil, 26-aprel

Toshkent – 2021

ADABIY TA'LIMDA O'QUVCHILARNING TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI LOYIHALASHTIRISH

Saodat Kambarova

*Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU
katta o'qituvchisi, ped. fan. dok. (PhD)*

saodat7373@mail.ru

Annotatsiya

Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining yuqori sinf o'quvchilarida tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirish, ularni ilmiy ijodga qiziqtirish yo'llari xususida so'z yuritiladi. O'quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini "Boburnoma" asarini o'rganish, jumladan, Hindiston o'lkasining nabotot olamiga xos xususiyatlarni qiyosiy tadqiq etish misolida tashkil qilish masalasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: *muammo, ilmiy muammo, o'quv muammosi, bilish faoliyati, tadqiqot, tadqiqotchilik ko'nikmasi, qiyoslash.*

Annotation

The article discusses ways to increase the coefficient of research in high school students, the interest in scientific creativity. The issue of teaching, living and organizing the work "Boburnoma" on the example of comparative implementation of the problems of the plant kingdom of Indian teachers is covered.

Key words: *problem, scientific problem, learning problem, cognitive activity, research, research skills, comparison.*

Qiziqish va kuzatuvchanlik tadqiqotchilikning ilk nishonasidir. Yuqori sinf o'quvchilari narsa-predmetlar, yon atrofida sodir bo'layotgan voqea-hodisalarning xususiyatlari anglab yetsalar ham, ularning mohiyati yuzasidan asosli xulosa chiqara olmaydilar. Mana shunday qarama-qarshilikni bartaraf etish tadqiqotchilik faoliyatini yo'lga qo'yishga zamin yaratadi. Umumta'lim maktablari yuqori sinf o'quvchilarining tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etishda *ilmiy tadqiqot* bilan *o'quv tadqiqoti* tushunchalari o'rtasidagi farqni aniqlab olish maqsadga muvofiq. Rejalashtirilgan ish hajmi, yangiligi va muddati ular o'rtasidagi farqni oydinlashtiradi. Binobarin, ilmiy tadqiqotda obyektiv ilmiy muammoga yechim izlansa, o'quv tadqiqotida subyektiv, ya'ni o'quvchining o'zi yangilik deb bilgan ilmiy muamomoning hal etilishi nazarda tutiladi. Jarayonda qo'yilayotgan ta'limiy muammo o'quvchilarda mavjud bilim, tajriba va qiziqishlariga mos holda qo'yilishiga e'tibor qaratilmasa, o'quv muammosi hal qilinmay qolishi muqarrar.

Mazkur muammo ta'limda o'z yechimini topgan bo'lsa ham o'quvchi uchun yangilik sanalgan jihatlarni qayta kashf qilishiga imkon yaratiladi.

I.Rajabovanning ta'kidlashicha, o'qitish jarayoniga ilmiy tadqiqotchilik nuqtayi nazaridan yondashish o'quvchilar bilish faoliyatini yo'lga qo'yishning yuqori bosqichi sanaladi [Rajabova, 2013: 28]. Bilish faoliyatini yo'lga qo'yish o'quv muammosini qiziqarli tarzda qo'ya bilish va ta'limni hamkorlikda olib borish tamoyiliga uzviy bog'liq bo'lib, bular o'z navbatida o'quvchidan individuallik, ijodiylik, faollik va tashabbuskorlik talab etadigan mustaqil ish shakllarini taqozo etadi. Ularni bajarish usullarini o'quvchining o'zi tanlashi, takomillashtirishi, o'z-o'zini nazorat qilishi, baholashi va ma'lum natijalarni qo'lga kiritishi bilan xarakterlanadi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining yuqori sinflarida o'quvchilarni ilmiy tadqiqotchilikka yo'naltirish alohida o'rin tutadi. Bu borada ensiklopedik olim Zahiriddin Muhammad Bobur ijodi, xususan, "Boburnoma" asari o'tmish ajdodlarimiz turmush tarzi, intilishlari, e'tiqodi va a'mollarini o'quvchi tasavvurida jonlantirishi, fanning turli sohalarini qamrab olish nuqtayi nazaridan o'quvchilarni izlanishlar olib borishga qiziqtiruvchi muhim manba bo'la oladi. 10-sinfda shoir ijodini o'rganish masalasiga "Adabiyot" o'quv dasturida quyidagicha yondashiladi: "Bobur – buyuk nosir. "Boburnoma" – o'zbek mumtoz adabiyotining nodir namunasi, uning tarix, tabiatshunoslik, jug'rofiya, elatshunoslik, adabiyot, va san'at tarixiga oid manba ekanligi. "Boburnoma" – memuar asar. "Boburnoma"ning ilmiy-ma'rifiy hamda badiiy qiymati. Badiiy adabiyotda Bobur obrazi" [Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartini tasdiqlash to'g'risida, 2017: 38].

Dasturda o'rganilishi belgilangan bandlar keng qamrovliligi sabab ular ichidan aniq bir yo'nalishni tanlash maqsadga muvofiq bo'lib, bu nimani, nima maqsadda va qanday qilib o'rganish masalasiga chuqurroq yondashishni nazarda tutadi. E'tiborlisi shundaki, muallifning Hind o'lkasi geografik o'rni, chegaralari, o'simlik va hayvonot olamini sinchkovlik bilan o'rganishiga doir masala tadqiqot

maqsadi, yoʻnalishi va mohiyatini rejaga muvofiq izchil bayon etish, yangi gʻoyalari, dalillar bilan isbotlash, asosli xulosalar chiqarishda muhim omil sanaladi. Tadqiqotni loyihalashtirish muayyan vaqt oraligʻida Boburning tabiatshunos sifatidagi faoliyatiga doir axborotlar toʻplash, izlanishlar olib borish va natijalarini taqdim etish asosida amalga oshiriladi. Loyihalashtirish faoliyati quyidagi bosqichlardan iborat:

I. Oʻquvchilar uchun uslubiy koʻrsatmalar. 1. Tayyorlov bosqichi:

1.1. Loyiha mavzusini aniqlanadi, dolzarbligi asoslanadi, hal qilinishi zarur boʻlgan muammo shakllantiriladi. Tadqiqot mavzusi oʻqituvchi tomonidan tavsiya qilinishi yoki oʻquvchilar tomonidan tanlanishi mumkin. Topshiriq butun sinf oldiga qoʻyiladi, oʻquvchilar uni jamoa boʻlib yoki individual tarzda bajarishlari belgilab olinadi. Bunda adabiyotshunoslik, tabiatshunoslik, tarix, estetik yoki axloqiy masalalar boʻyicha ijodiy xarakterdagi mavzular koʻzda tutiladi.

“Boburnoma”ning asosiy qahramoni muallifning oʻzi. U ishtirokchi sifatida shaxsan koʻrgan, guvohi boʻlgan voqealarini kitobxonlarga yetkazishda hikoyalash yoʻlidan boradi. Mana shu jarayonda oʻquvchi koʻz oʻngida uning dunyoqarashi, didi, xarakter xususiyatlari, yaqinlari, atrofidagi odamlarga, hayvonot va nabotot olamiga munosabati yaxlit holda gavdalanadi. Ijodkorning ayrim sohalarga xos ilmiy yondashuvlarini oʻrganish tadqiqot mavzusining “Boburnoma”da nabotot olamiga doir qiyosiy qarashlar (Hindiston oʻlkasi misolida)” tarzida qoʻyilishiga asos boʻladi. Zero, tadqiqotning amaliy ahamiyati va natijalari mavzuning toʻgʻri tanlanishidan boshlanadi.

“Boburnoma”dagi voqea-hodisalar, tabiat, hayvonot olami, togʻ va daryolar inson hayoti bilan uygʻunlikda chiziladi. Bu qiyoslashlar zamirida tabiat inʼom etgan neʼmatlarning inson hayotidagi ahamiyati oʻzining ilmiy tasdigʻini topgan. Oʻquvchilarni atrofimizdagi har bir narsa-hodisaga, oʻsimliklar va hayvonot olami sir-sinoatlariga nisbatan sinchkov nazar bilan qarash, tabiatni asrash, bunyodkorlik ruhida tarbiyalash masalasi mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Muammoning mavjudligi uning yechimiga doir bilimlarni izlab topishni talab etadi. Shu bois Boburning ziddiyatlarga to‘la murakkab hayoti davomida hatto kichik bir detalni ham e‘tibordan chetda qoldirmagan nozikta‘b va teran nigohli kuzatuvchiligini dalillash tadqiqot muammosini shakllantirishga asos bo‘la oladi. Muammo yechimida butun umr ko‘ngil pokligi va yaratuvchanlik ishtiyoqi bilan yashagan sohir qalb egasining donishmandona qarashlarini inobatga olish maqsadga muvofiq.

1.2. Loyiha maqsadi, vazifalari, obykti va predmeti belgilanadi.

Asardan Boburning botanik sifatidagi faoliyatiga doir faktlarni o‘rganish tadqiqot ishining maqsadini shakllantiradi. Bu maqsadga erishishda o‘quvchilar oldiga “Boburnoma” asarini chuqur o‘rganishga doir vazifalar qo‘yiladi. Mazkur vazifalar “Boburnoma”dan nabotot olamining yashirin sinoatlari ko‘z ochgan lavhalarni aniqlash va ularga munosabat bildirish shaklida amalga oshiriladi. Loyiha obykti sifatida “Boburnoma”gi nabotot tasviri, xususan, Hindiston o‘lkasi o‘simliklarining xususiyatlarini o‘rganish jarayoni belgilanadi. Muallifning kuzatuvchilik va hikoyachilik mahoratini o‘rganish mazmuni, shakl, metod va vositalari loyiha predmetini tashkil etadi.

1.3. Loyihalashtirish faoliyati turlari, usul va vositalari tanlanadi.

Tadqiqotchilik faoliyati ta‘limning izlanish (evristik) va tadqiqot metodlari hamda ular tarkibidigi usullar asosiga quriladi. Qo‘yilgan muammo yuzasidan o‘quvchilar tomonidan darslik, boshqa o‘quv qo‘llanmalardan Boburning tabiatshunos sifatidagi faoliyatiga doir materiallar to‘planadi, matn bilan ishlashda mumtoz asarlarni o‘rganishga doir lug‘atlar bilan ishlanadi, fikrlarini asoslashda “Boburnoma”dan ko‘chirmalar olinadi, ishga tanqidiy yondashiladi. Qiyosiy o‘rganish asosida xulosalar chiqariladi.

1.4. Loyiha mavzusiga oid adabiyotlar bilan tanishiladi. “Boburnoma” asari, ijodkor hayoti va ijodiga doir ilmiy maqolalar mavzu uchun zarur axborot manbayi bo‘la oladi. Shuningdek, Xalqaro Bobur fondi tomonidan nashr etilgan

“Boburnoma. Miniatyuralar” kitobi ham uning tabiatshunos sifatidagi mahoratini yoritishga yordamchi vosita vazifasini o‘taydi.

2. Tadqiqot jarayonini rejalashtirish bosqichi. *2.1. Izlanish “maqsad → vazifa → natija” rejasi ketma-ketligida olib boriladi.*

Loyiha bajarilishining ish rejasi qanday bo‘lishi kerak? Bunda topshiriqning sodda yoki murakkabligiga ko‘ra ma’lum vaqt belgilanadi. O‘quvchilar imkoniyatlari doirasida vazifalar taqsimlanadi. Vazifalar quyidagilardan iborat:

a) asardan “Vaqoyei sanai isno va salosina va tisa’ mia” – “To‘qqiz yuz o‘ttiz ikkinchi (1525-yil) voqealari”, ya’ni Boburning Hindistonga yurishlariga doir voqealar aks etgan matn bilan yaqindan tanishish;

b) matndan Hind mamlakati nabotot dunyosining bir-biridan farq qiluvchi jihatlarni belgilash;

v) Boburning nabotot olami haqidagi qiyosiy qarashlarini o‘rganish va tahlil qilish;

g) masalaga tanqidiy ruhda yondashish, o‘z fikrlarini asoslash, tizimlashtirish va xulosalash.

d) davr va makon tasvirini qiyoslash va h.k.

III. Loyihani bajarish bosqichlari. *3.1. Mavzuga tegishli zarur ma’lumotlar to‘planadi, o‘rganiladi, tahlil qilinadi, tizimlashtiriladi va xulosalarga kelinadi.*

Yaxshi ayonki, yosh Bobur taqdir taqozosi bilan tug‘ilgan yeridan bosh olib ketishga majbur bo‘ladi. U yurishlari davomida shahar, qishloq va viloyatlarning tabiat manzaralariga alohida e’tibor bilan qaraydi hamda bir-biridan mutlaqo farqlanuvchi notanish zamin o‘simliklari va hayvonot olamining betakrorligini mohir rassomdek jonlantirishga intiladi. Tasvirda qiyoslash usulidan foydalanadi. Zero, qiyoslashga oddiy hol, ya’ni kishining o‘zganikini o‘zinikini bilan solishtirish, noma’lum jihatlarga oydinlik kiritishga bo‘lgan tabiiy ehtiyoji deb qarash mumkin bo‘lsa-da, mohiyatan ilmiylikka asoslanish zarurligini unutmaslik darkor.

Hindiston tuprog‘iga qadam qo‘yar ekan, Bobur o‘lkadagi birorta ham yaratiq va hodisalarni nazardan qochirmaslikka harakat qiladi: *“Bizning viloyatlarga boqa*

o'zga olamedur. Tog' va daryosi va jangal va sahrosi, mavozi' va viloyoti va hayvonot va nabototi, eli va tili va yomg'uri va yeli borcha o'zgacha voqe bo'lubtur [Zahiriddin Muhammad Bobur, 1989: 250].

Muallif zoolog sifatida o'quvchiga Hind yerining o'ziga xos hayvonot olami haqida boy ma'lumot beradi: *fil, kark, sahroyi govmish, nilagov, ko'tahpoy, kiyik, maymun, nil, nul* kabi yovvoyi hayvonlar; *tovus, to'ti, shorak, lo'cha, durroj, pul-pakor, sahroyi tovuq, chalsiy, bo'dana, xarchal, charz* kabi qushlar; *soras, manik, laklak, o'rdak, zumaj, sor, akka; sheri obiy, sepsor, xuki obiy, karyol, kakka* kabi ko'plab quruqlikda va suvda yashovchi jonzotlarning morfologiyasi va yashash tarzini havola qiladi. *Gilahriy* nomli sichqonning faqat daraxtlardagina yashashi, daraxtlar ustida balanddan pastga tomon hayratlanarli darajada tez va chaqqon yugurishi; "*jangaliy – "changalzor to'tisi"* yoki *shorak* nomli qushlarning gapirishga o'rgatilishi; ikki qulog'ining to'g'risidan ikkita suyak chiqib turadigan *kakka balig'idan* yoqimli ovoz kelishi, suv yuzida yetti-sakkiz qari yugura oladigan *baqalar* tasviri o'ta maroqli bo'lib, o'quvchida alohida izlanishlarga moyillik uyg'otadi.

Hindiston zaminining nabotot olami turfaligi kitobxon qiziqishini oshirishi tabiiy bo'lib, asar tilining sodda va tushunarli e'tiborni tortadigan yana bir omildir. O'lka nabotot olami *anba* deb nomlanuvchi meva tasviridan boshlanib, *kayla, anbuli, mahva (gul chikon), kirni, joman, kamrak, qadxil, badhal, biyrt (kunor), karun, panyola, gular, omila, chirunchi, xurmo, norgil, tor* kabi ko'plab manzarali va mevali daraxtlar, ularning xususiyatlari, shuningdek, qo'llanilishiga doir ma'lumotlar keltirilishi bilan davom ettiriladi.

Fikr daliliga *norgil (nolir)* mevasini ham tanovvul qilish, ham qurilish ashyosi sifatida ishlatish mumkinligi misol qilinganligini ta'kidlash o'rinlidir: "*daryodagi jihozlarning va kemalarning tanobini ushbu norgilning po'stidin qilurlar emishlar. Kemalarning daralarini ham muning ipi bilan tikar emishlar... Mag'z bog'lardin burun norgilning ichi suv bo'ludur. Bu tushukni teshib, ul suvni ichadurlar. Mazasi*

yamon emas, go'yokim xurmo panirini suv qilibturlar" (Zahiriddin Muhammad Bobur, 1989: 262).

Asarda subtropiklar guruhiga mansub o'simlik va mevalar tasviri o'quvchini Boburning ilmiy fikrlashi, keng mushohadasi va o'ta sinchkovligidan ogoh etadi. Jumladan, *noranj (apelsin)* mevasi haqida hikoya qila turib muallif uning janubiy Afg'oniston va Hindistonning qaysi viloyatlarida uchrashiga to'xtaladi. Meva navlari, ularning tarqalish hududlari va xususiyatlariga doir qiyosiy ma'lumotlarni keltiradi. Jumladan, "*Noranj Lamg'onotta va Bajur va Savodta ko'p bo'lur va xo'b bo'lur. Lag'monot noranji kichikroq va kindiklik bo'lur, bisyor latif va nozuk va serob bo'lur. Xuroson navohisining noranjiga hech nisbat yo'qtur. Nozuklugidindurkim, Lag'monottin Qobulg'achagakim, o'n uch-o'n to'rt yig'och bo'lg'ay, kelturguncha ba'zi noranjlar xarob bo'lur, Astrobod noranjini Samarqandgakim, ikki yuz yetmish ikki yuz sekson yig'och bo'lg'ay, eltarlar. Terisining qalinlig'idin va kam oblig'idin oncha xarob bo'lmas. Bajur noranjlarining ulug'lig'i bihicha bo'lur, suvi ko'ptur va o'zga noranjlarining suvidin turshroqtur. Xoja Kalon dedikim, Bajurda ushbu jins noranjning bir daraxtidin olib sanaduk, yetti ming chiqdi*" (Zahiriddin Muhammad Bobur, 1989: 263) deya har bir hududga mansub noranjning farqli tomonlarini ko'rsatadi. Bu esa o'sha davrdagi savdo-sotiq, mahalliy aholining uzoq hududlarga mevaning qaysi navidan tanlab jo'natish imkoniyatini ham anglatadi. Birgina noranj mevasi bilan bog'liq yuqoridagi ma'lumotlarning o'ziyiq muallifning iqtisod, botanika, geografiyaga oid bilimlarini baholashning bir o'lchovidir. Keyingi tasvirlarda muallif noranj daraxti va mevasiga o'xshash *limu* (limon) va *turunj (sitron)* kabi mevalar ta'rifiga o'tadi. O'lkada *limu* mevasining ko'p uchrashini, hajmi tuxumcha kelishini, ildizini zaharlangan kishi qaynatib ichsa, ziyonini daf qilishini ta'kidlaydi. (Zahiriddin Muhammad Bobur, 1989: 263).

Turunj mevasini tavsiflashda uning nomlanishidan boshlab (Bajur va Savod eli *boling*, Hindistonda *bajuriy* deb atalishi), navlari (ikki xil: chuchuk va bemaza), istemolga yaroqliligi, ko'rinishi, hatto po'stlog'idan murabbo tayyorlanishigacha

sifatlaydi: “*Sharbati bisyor xushmaza va xushta’m bo’lur. Turunjning ulug’ligi xisraviy qovuncha bo’lg’ay. Po’sti qutur-qutur va nohamvordur. Uchi inichka va tumshuqliq bo’lur. Turunjning rangi noranj rangidan sarig’rog’dir. Daraxti tanalik daraxt bo’lmas, kichikroq bo’lur. Va buta-buta bo’lur, bargi noranj bargidin ulug’roq bo’lur*” (Zahiriddin Muhammad Bobur, 1989: 263).

Albatta, voqealar rivojida kitobxonning navbatdagi mevalar xususiyatlariga qiziqishi ortib boradi. *Sangtora* mevasi tasvirida ham Bobur qiyoslash san’atidan chekinmaydi. Daraxtning yirikligi, tanasi o’rik daraxtichalik, barglari noranjniki, rangi va vazni turunjidekliligini, terisi silliq, mevasi nordon bo’lsa-da, sharbati lazzatli va xushta’miligini tilga oladi: “*bu limudek muqavviyi me’dadur, noranjdek muz’if emas*” (Zahiriddin Muhammad Bobur, 1989: 263). Tasvirdan sangtora mevasi kishi me’dasiga quvvat beruvchi ne’matligi ham ayon bo’ladi. Galdagi qiyoslarida Bobur *galgal limu, chanbiri, sadofal, amradpal, karna, amalbed* kabi noranjsimonlarning biologik xususiyatlariga ham alohida to’xtalib o’tadi.

Boburning qiyoslashdagi individualligi o’quvchi e’tiborini tortadigan qiziqarli va muhim ma’lumotlarni umumlashmalar tarzida bera olishida ayonlashadi. Masalan, *amalbed* noranj va limu mevalari bilan qiyoslanar ekan, ular o’rtasidagi farq boshqa hech bir mevalarda kuzatilmasligi bilan o’zgachaligini e’tirof etadi. Amalbedning xususiyati yuqorida tilga olingan birorta ham mevada takrorlanmasligiga o’quvchi diqqatini tortadi: “*Andoq dedilarkim, ignani muning ichiga solsalar erir, turshlig’idinmu ekin yoki xosiyatinmu ekin. Turshlig’i noranj va limucha bo’lg’ay*” (Zahiriddin Muhammad Bobur, 1989: 264).

E’tiborlisi shundaki, Bobur amalbedni kechroq uchratganiligini ta’kidlashi mazkur mevaning kam uchrashi va noyobligiga ham ishoradir: “*bu uch yildin beri emdi nazarg’a keldi*” (Zahiriddin Muhammad Bobur, 1989: 264).

Tasvirlarda aksariyat mevalarning haddan ziyod shirinligi, nordonligi yoki achchiqligi ko’ngilni aynitishi haqida so’z borgan. Bu jihatlar o’quvchida mevalarning inson organizmiga qay darajada ta’sir qilganligi haqidagi savollarni keltirib chiqaradi. Xususan, amalbed mevasining ignani eritish darajasidagi

xususiyati uning iste'molga yaroqlilik borasidagi fikrlarini charxlaydi. Asarda *josun*, *kanir*, *kiyura*, *yosuman* kabi gullar; *tobiston*, *ashkol* va *zimiston* kabi uch fasl xususiyatlariga doir chizgilar nabotot olami tasviriga yakun yasaydi.

Boburning tasvirdagi mahoratiga baho berar ekan, adabiyotshunos olimi D.Hoshimova muallifga xos qiyosiy yondashuvlarni “soddadillik bilan qabul qilish emas, uni o‘rganish, har qanday fikrni aql tarozisi bilan o‘lchab, keyin xulosa chiqarish” [Hoshimova, 2010: 32] zarurligini ta’kidlashi bejiz emas. Zero, ajdodimizning har bir so‘zi zamirida o‘tkir nigoh, teran tafakkur, zargarona ifoda, eng muhimi, aniq va tadqiq etishga loyiq faktlar mujassamligini unutmaslik zarur. Haqiqatan ham, “Boburnoma”da keltirilgan tasvirlar shunchaki ko‘rgan-kechirganlar tarzida emas, balki oddiy kitobxonini ham bilimlarni qiyosiy o‘rganish orqali ularga xoslikni aniqlash va chegaralay olishga yo‘naltirishi nuqtayi nazaridan qimmatlidir.

3.2. Tadqiqot natijalari belgilangan hajmdagi tayyor ko‘rinishga – referat holiga keltirilib rasmiylashtiriladi.

IV. Loyiha taqdimotiga tayyorlanadi va himoya qilinadi. *4.1. Taqdimot. 4.2. Loyiha himoyasi. 4.3. Baholash.* Mudom sog‘inch va diydor ishqida yongan shoirni ona tuprog‘ining yoqimli isi, qaqroq sahrolarining qaynoq tafti, havosining safoligi, suvlarining zilolligi, qushlarining yoqimli nag‘malari-yu mevalarining totli ta‘mini o‘zga yurt ne‘matlaridan ham tuyish istagi hatto endi bosh ko‘tarayotgan giyohni ham ko‘zdan qochirmasligiga majbur etgan bo‘lsa ajab emas. Shu sababli Hind zaminining har bir go‘shasida Movarounnahr vilotlaridagi kabi go‘zal chamanlar, so‘lim bog‘lar, oqar suvli hovuz va ariqlar – mudom o‘z yurtini eslatib turuvchi maskanlar barpo ettirdi. Muattar iforli gulu chechaklar bilan firdavsmonand o‘lkaga aylantirdi. Demak, tabiatan qiziquvchanligi va sergakligi uyg‘unlashib, yurt va yaratuvchanlik ishqida yongan Boburning intellektual imkoniyatlari cheksizligini yanada yorqinlashtiradi. Bu esa, o‘z navbatida, tadqiqotda belgilangan vazifalarga doir yechimlarni taklif qilish imkonini beradi.

V. Loyihalash ishi yuzasidan hisobotga tayyorgarlik bo'yicha yo'riqnoma. *5.1. Muammoni asoslash.* Izlanish faoliyati mavzuga taalluqli kichik bir detalni ham unutmaslikni, manbalarni chuqur o'rganib qiyoslashni, tahlilga tortilgan obyektidagi har jumlagi e'tibor bilan yondashishni, noma'lum jihatlaridan muayyan yangiliklar topishni va atroflicha tadqiq etishni taqozo etadi. Quyosh, tuproq, suv, iqlim va shu kabi tabiiy omillar masalaga oid xoslikni, tahlilga tortilgan mavzuga oid masalani asoslash imkonini beradi. Tasvirlardagi obyektlar bilan bog'liq ma'lumotlar zahirida muallifning nafaqat shaxsiy kuzatishlari, balki qanchadir vaqt mobaynida mahalliy aholining turli qatlamlari yoki har xil kasb egalari bilan bo'lgan suhbatlar, surishtirishlar mujassamligini ham sezish mumkin. Shuningdek, yosh bo'lishiga qaramay Boburning Movarounnahr o'lkasi topografiyasi, ob-havosi, aholisi, xalqning urf-odatlarini, o'simliklar va hayvonot olamini diqqat bilan o'rganganligi, keyinchalik Xuroson, Afg'oniston va Hindistondagi kuzatishlari davomida qiyosiy foydalanganini ta'kidlash joiz. Bugungi kun kitobxonini ham asarni qiynalmasdan o'qiy olishini esa asar tilining jozibadorligi va tushunarligiga bog'lash mumkin. Bu ham ijodkor mahoratining yana bir qirrasidir.

5.2. Xulosalarni bayon etish. Aytish mumkinki, "Boburnoma" bugungi kunda ham ilmiy-ma'rifiy ahamiyatga ega asardir. Lekin asrlar davomida tabiiy yoki inson omilining ta'siri tufayli joy nomlari, hayvonot va nabotot olamidagi o'zgarishlar ayrim ma'lumotlardagi aniqlikka putur yetkazishi mumkinligini ham unutmaslik joiz. Bu esa masalaga obyektiv yondashish zarurligini taqozo etadi.

5.3. Loyiha maqsadiga erishilganlik, natijalarni izohlash. 5.4. Loyiha bo'limlari mazmunini ifodalash. 5.5. Vazifalar yechimi va olib borilgan ishlarni ko'rsatish. 5.6. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatini tuzish, ilovalarni keltirish. Demak, har qanday loyiha mavzuga bog'liq bo'lmagan holda yagona tartibda tuzilishi va barcha bosqichlarda natija aniq ko'rsatilishi majburiydir. Referat tayyorlash jarayonini loyihalashtirishning afzalliklari o'quvchi mavzuni o'rganish jarayonida muammoning mohiyatini ochib berishga kirishishida, g'oyalarni

tizimlashtirib, tartibga solishida ko‘rinadi. O‘quvchi o‘z aspekti doirasida predmet, hodisa va tushunchalarni tekshiradi, qiyoslaydi, zarur mezonlarni ishlab chiqishga harakat qiladi.

Xulosa qilganda, o‘quvchilarning izlanish faoliyatini yo‘lga qo‘yish orqali bilim olish jarayonining tadqiqot elementlari bilan uyg‘unlashuviga qulay sharoit yaratiladi; o‘quvchining ichki pozitsiyasi, o‘quv faoliyati motivatsiyasi, o‘quv va bilish motivlari to‘g‘ri shakllanishi ta‘minlanadi. Olamni anglashga nisbatan faol munosabatlari tarkib toptiriladi, yangi bilimlarni mavjud intellektual imkoniyatlari darajasida o‘zlashtirishga shart-sharoit yaratiladi. Eng muhimi, ilmiy bilimlarni shakllantirish va rivojlantirish jarayoni xususida dastlabki ko‘nikmalar hosil qilinishiga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hoshimova D. Boburning nabotot olami haqidagi qiyosiy qarashlari // Til va adabiyot ta‘limi. –T., 2010. –№ 6. – 32-b.

2. Rajabova I. O‘qitish tizimiga tizimli tafakkur va ilmiy tadqiqotchilik nuqtai nazaridan yondashish // Kasb-hunar ta‘limi. –T., 2013. № 1. – 28-b.

3. Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limining davlat ta‘lim standartini tasdiqlash to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – T.: 2017, 14 (774)-son, 230-modda.

4. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – T.: Yulduzcha, 1989.

PEDAGOGIK MAHORAT: SIFATLI DARS - KUTILGAN NATIJA

Nilufar Yuldasheva P.f.n. dos.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligi tasarrufidagi A.Qodiriy nomidagi ijod maktabi direktori

Annotatsiya. *O‘zbek milliy ta‘lim tizimi. Jumladan, adabiy ta‘limning maqsadini ham o‘zgartirdi — endi bosh maqsad bolalarni ezgu qadriyatlar asosida bilimli, yuqori salohiyatli, vatani va xalqiga sodiq, jismonan sog‘lom, teran va mustaqil fikrlovchi, yetakchi, komil shaxs etib tarbiyalashdir.*

Kalit so‘zlar: *Pedagogika, mahorat, vatanparvar yoshlar, yuksak axloq, ma‘naviyat, sifatli dars, mehnatga vijdonan munosabat, ilm, milliy qadriyat, komil shaxs.*

MUNDARIJA

Sirojiddinov Sh. GLOBAL TA'LIMDAN MILLIY MAQSADLAR TOMON....4

GLOBAL TA'LIM VA MILLIY METODIKA

<i>Qozoqboy Yo'ldosh</i> "MEHROBDAN CHAYON" ROMANINING O'QUV TAHLILINI AMALGA OSHIRISH METODIKASI.....6	6
<i>Mirzayeva Z.</i> ADABIY TA'LIMGA KONSEPTUAL YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI.....12	12
<i>Matchonov S.</i> ADABIY TA'LIMDA KITOBXONLIK MUAMMOSI.....22	22
<i>Qodirov V.</i> TIL VA ADABIYOT TA'LIMIGA YANGICHA YONDASHUVLAR YUZASIDAN MULOHAZALAR.....30	30
<i>Abdullayeva M.</i> ADABIYOT O'QITISHDA O'YIN TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH USULLARI.....39	39
<i>Matyoqubova T.</i> LIRIK KECHINMANI O'QUVCHIGA "YUQTIRISH" MAHORATI.....43	43
<i>Kambarova S.</i> ADABIY TA'LIMDA O'QUVCHILARNING TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI LOYIHALASHTIRISH.....50	50
<i>Yuldasheva N.</i> PEDAGOGIK MAHORAT: SIFATLI DARS - KUTILGAN NATIJA.....60	60
<i>Ishonxanova I.</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA "SAB'AI SAYYOR" DOSTONIDAGI "MEHR VA SUHAYL" HIKOYATINING O'QITILISHI YUZASIDAN MULOHAZALAR.....71	71
<i>Mavlonova K.</i> O'QUVCHILARNI MATN QISMLARINI BOG'LOVCHI VOSITALAR BILAN TANISHTIRISH..... 75	75
<i>Abdiraimov Sh.</i> DAVLAT TA'LIM STANDARTI VA O'QUV DASTURLARINING BAHOLAH TIZIMIGA TA'SIRI.....78	78

ADABIYOTSHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI

<i>Homidjon Homidiy Mallayev</i> – Navoiyshunos.....83	83
<i>Qozoqboy Yo'ldosh</i> MILLIY RUH POSBONI.....88	88
<i>Jumaxo'ja Nusratullo</i> NAVOYISHUNOSLIKNING YECHIMINI KUTAYOTGAN MUAMMOLARI.....101	101
<i>Xamrakulova X.</i> ABDULLA QAHHORNING ADABIY ESTETIK QARASHLARI.....111	111
<i>Jo'raeva G.</i> BOLALAR HAJVIY SHE'RIYATI – G'OYAVIY-MA'RIFIY VA ETIK-ESTETIK TARBIYA QUROLI..... 120	120
<i>Shukurova Z.</i> "QISASI RABG'UZIY"DA HAYVONOT DUNYOSINING PAYDO BO'LISHI HAQIDAGI MIQLAR.....130	130
<i>Ahmedov H.</i> ALISHER NAVOIY: SHAXSIYAT VA IJOD UYG'UNLIGI.....134	134
<i>Isayeva Sh.</i> RUHIYAT TASVIRINI O'RGANISH MASHAQQATI138	138
<i>Raxmonova Sh.</i> ERKIN VOHIDOV G'AZALIYOTIDA VASLNING O'RNI.....142	142

<i>Jabborova M.</i> “QISSAI JAMSHID” ASARINING POETIK XUSUSIYATLARI.....	148
<i>Hamrayev K. Xayrullayev A.</i> HIKOYA JANRIDA “ILK UCHRASHUV”, “AYRILIQ”, “VISOL” MOTIVI.....	157
<i>Ametova O.</i> YUSUF XOS HOJIBNING OBRAZ YARATISH MAHORATI...164	
<i>Aliqulova H.</i> YOR-YOR QO‘SHIQLARI VA XALQONA SO‘ZNING O‘ZIGA XOS IFODASI.....	170
<i>Xayrullayev A.</i> Hikoya janrida badiiy nutq shakllarining o‘rni.....	175
<i>Yo‘ldoshev O‘.</i> O‘ZBEK ARUZI TARIXI VA TARAQQIYOTI.....	183
<i>Ziyayeva Y.</i> “Saddi Iskandariy” dostonida tamagirlikning qoralanishi.....	184
<i>Nazarova D.</i> HUVAYDO IJODIDA AN‘ANA VA O‘ZIGA XOSLIK.....	190
<i>Mamiraliyev Q.</i> FAXRIYOR SHE‘RLARIDA JANRLAR MASALASI.....	198
<i>Fayziyeva D.</i> XOJAGON TARIQATI TASAVVUF NAMOYONDALARI HAQIDA ALISHER NAVOIY QARASHLARI.....	202
<i>Xayitaliyeva N.</i> POETIK NUTQNING YETAKCHI XUSUSIYATLARI.....	207
<i>Yoqubova S.</i> ChO‘LPON SAFARNOMALARIDA LIRO-EPIK TASVIR USULI.....	213

ADABIYOT O‘QITISH MUAMMOLARI: YECHIM VA TAKLIFLAR

<i>Qozoqboy Yo‘ldosh</i> “O‘TKAN KUNLAR” ROMANIGA METODIK YONDASHUV.....	220
<i>Husanboyeva Q.</i> “GO‘RO‘G‘LINING TUG‘ILISHI” DOSTONINI MUAMMOLI O‘RGANISH.....	229
<i>Niyozmetova R.</i> ASAR QAHRAMONLARINING SHAXSIY SIFATLARINI ANGLASH MASALALARI.....	245
<i>Boltaboyeva O.</i> NAMANGAN ADIBLARI IJODINI O‘RGANISHDA QIYOSIY-TIPOLOGIK TADQIQ METODIDAN FOYDALANISH (XILVATIIY IJODI MISOLIDA)	249
<i>Ubaydullayev N.</i> ABDULLA QODIRIYNING HAYOT YO‘LINI O‘RGANISHDA AVTOBIOGRAFIK ASARLARNING O‘RNI.....	256
<i>Abdurahmonova S.</i> ADABIYOT DARSLARIDA YANGI ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI.....	262

TALABALAR MINBARI ADABIYOT TA‘LIMIDA INNOVATSION G‘OYALAR

<i>Ashirova Sh.</i> ONA TILI TA‘LIMINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TALABLARI.....	269
<i>Karimova Y.</i> «BOBURNOMA» ASARIDAGI HIKMATLARNING XALQ OG‘ZAKI IJODIGA UYG‘UN XUSUSIYATLARI.....	275
<i>Abdurahmonova M.</i> RAMZ – UNIVERSAL BADIY VOSITA.....	282

<i>Jazilova M.</i> MAQOLLARNI O'RGANISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH.....	291
<i>Kadirova N.O.</i> MUTOLAA KONSTRUKTIV JARAYON SIFATIDA.....	297
<i>Hayitboyeva D.</i> UMUMIY O'RTA TA'LIMDA ABDULLA QODIRIY IJODINI O'RGANISHNING AHVOLI.....	307
<i>Muhammadiyeva M.</i> MUMTOZ ASARLARNI O'QITISHDA MAVZULI-ELEKTRON LUG'ATLAR YARATISH.....	314
<i>Mahmado'stov A.Sh.</i> TOG'AY MURODNING HAYOTI VA IJODI.....	317
<i>Norqulov N.</i> XOJA HIKOYATLARIDA IJTIMOYIY ADOLAT TALQINI.....	321
<i>Norqulova M</i> «ALPOMISH» DOSTONINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUV.....	328
<i>Esonov R.</i> ADABIY TA'LIMDA VIRTUAL LABORATORIYALAR TASHKIL ETISH METODIKASI.....	332
<i>Tursunboyeva Sh.</i> RETROSPEKTIV SYUJETNING ASAR BADIYATIDAGI O'RNI.....	339
<i>Jo'rayeva M.</i> CHARXIY DEVONI HAQIDA.....	342
<i>Mulloqulova SH.</i> QUR'ONiy G'OYALARNING BADIY TALQINI.....	344
<i>Yuldasheva M.</i> «SADDI ISKANDARIY» DOSTONIDA HUKMDORLAR OBRAZI HAQIDA.....	348
<i>Jumag'ulova D.</i> «ALPOMISH» DOSTONI - TARIXIY HAQIQAT.....	352
<i>Toshboyeva D.</i> QOFIYANING O'ZAK TARKIBIGA KO'RA TURLARINING BAYTLARDA QO'LLANISHI.....	356
<i>Xidirova H.</i> TOG'AY MUROD ASARLARIDA DAVR QIYOFASI VA BADIY HAQIQAT.....	360
<i>Rustamova X.</i> NAZM-U NASR QIYOSI.....	363
<i>Jo'rayev Sh.</i> SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODIDA MUHABBAT MAVZUSI TALQINI.....	366
<i>Yusupova N.</i> ABDULLA ORIPOVNING «SOHIBQIRON» ASARIDA RUHIYAT TALQINI.....	372
<i>Habibullayeva S.</i> NAZAR ESHONQUL NASRIDA OBRAZLAR DINAMIKASI.....	379
<i>Narziyeva M.</i> SHARQ ADABIYOTIDA O'SMIR YOSHDAGI BOLALARNING MILLATPARVARLIK RUHI TALQINIGA DOIR MULOHAZALAR.....	387
<i>Ismoilova N.</i> ADABIYOT DARSLARIDA BADIY ASARLARNI O'QITISH VA TAHLIL QILISH.....	393
<i>Abduhamidova S.</i> ABDULLA ORIPOV IJODIGA BIR NAZAR.....	398
<i>Yusupova G.</i> ISTIQLOL DAVRI O'ZBEK SHE'RIYATIDA INDIVIDUAL JANRLAR.....	400
<i>Abdirashidova D.</i> TOHIR MALIKNING «NOMUS» ASARI TALQINIDA BADIYLIK.....	405
<i>Baxtiyorova Z.</i> G'AFUR G'ULOM IJODI VA SHE'RIYATINING BADIY TAHLILI.....	408
<i>Abdujalilov A.</i> «AZAL NAQQOSHI TARH AYLARDA...»	413

<i>Matkarimova K.</i> BADIY ASAR TAHLILI – O‘QUVCHI DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA.....	422
<i>Abdullayeva Sh.</i> TA’LIMDA INNOVATSION JARAYON VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O‘RNI.....	425
<i>Abduxalilova R.</i> LIRIK VA LIRO EPIK ASARLARNI O‘RGATISH USULLARI.....	429